

Uloga JNA-a u velikosrpskom projektu

Poseban osvrt na područje
Đakovačko-osječke nadbiskupije

MILJENKO BREKALO* – ANAMARIJA LUKIĆ**
– IVANA JURČEVIĆ***

• <https://doi.org/10.31823/d.28.4.6> •

UDK: 355.01*2-773(497.5 Đakovo) • Pregledni članak

Primljeno: 31. ožujka 2020. • Prihvaćeno: 2. prosinca 2020.

* Prof. ddr. sc.
Miljenko Brekalo,
Institut društvenih
znanosti Ivo Pilar –
Područni centar Osijek,
Šamačka 9,
31 000 Osijek, Hrvatska,
miljenko.brekalo@pilar.hr

** Dr. sc. Anamarija
Lukić, Institut društvenih
znanosti Ivo Pilar –
Područni centar Osijek,
Šamačka 9, 31 000 Osijek,
Hrvatska,
anamarija.lukic@pilar.hr

*** Dr. sc. Ivana Jurčević,
Institut društvenih
znanosti Ivo Pilar –
Područni centar Osijek,
Šamačka 9, 31 000 Osijek,
Hrvatska,
ivana.jurcevic@pilar.hr

Sažetak: *Velika Srbija kolokvijalan je naziv za nacionalistički i iredentistički projekt dijela srpske inteligencije koji je nastao početkom devetnaestoga stoljeća. Međutim velikosrpski projekt datira još od 1557. g., odnosno nakon ponovne uspostave Pečke patrijaršije. Tada je pravoslavni klir (svećenstvo) počeo promovirati ideju ponovne uspostave Dušanovoga Carstva koje se prostiralo na području današnjih devet suverenih država.*

Oživotvorenje velikosrpskoga projekta, odnosno homogenizacija velikosrpskih krugova ponovno je počela još za vrijeme Titova života, a dinamizirala se poslije njegove smrti otvaranjem srpskoga pitanja na Kosovu. Dinamiziranje procesa za primarni cilj nije imalo rješavanje kosovskoga pitanja, već ponovnu homogenizaciju i mobilizaciju srpskoga puka na području cijeloga SFRJ-a.

U cilju operacionalizacije velikosrpskoga projekta najznačajniji čimbenik bila je Jugoslavenska narodna armija (JNA), ona je trebala biti jamac. Stoga su početkom 80-ih godina prošloga stoljeća počeli sa sustavnom srbizacijom zapovjednoga kadra, gdje su Srbi i Crnogorci zauzeli dominantnu ulogu. JNA je 1990./91. g. bio najznačajniji čimbenik pri naoružavanju pobunjenih Srba.

Autori u ovome radu napravili su analizu vojnih efektiva JNA-a na ozemlju Đakovačko-osječke nadbiskupije koji su aktivno stavljeni u funkciju dezintegracije Republike Hrvatske. Naime takva analiza za to područje nije sustavno napravljena. Pri

izradi koristili su se reduciranim pisanim izvorima i osobnim iskustvom u obrani suvereniteta i teritorijalnoga integriteta Republike Hrvatske na tome području.

Ključne riječi: Đakovačko-osječka nadbiskupija, Jugoslavenska narodna armija, JNA, vojarna, Domovinski rat, SFRJ, Republika Hrvatska, velikosrpska ideologija, oružana pobuna, ratni zločin.

Uvod

Jugoslavenska narodna armija bivša je vojska SFRJ-a, a svoje začetke imala je u partizanskim odredima stvaranim od 1941. g. pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije (KPJ), koji su krajem 1942. g. organizirani u Narodnooslobodilačku vojsku i partizanske odrede Jugoslavije. Tijekom Drugoga svjetskoga rata Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije znatno su ojačali. Uslijed toga, 1. ožujka 1945. g. došlo je do preimenovanja tih formacija u Jugoslavensku armiju (JA), a naziv Jugoslavenska narodna armija (JNA) uveden je 22. prosinca 1951. g.¹

JNA sastojao se od kopnene vojske, ratne mornarice, ratnoga zrakoplovstva i protuzračne obrane. Njegov vrhovni zapovjednik bio je Josip Broz Tito, a nakon njegove smrti 4. svibnja 1980. g. tu je funkciju preuzelo Predsjedništvo SFRJ-a. Ovlasti nad JNA-om imala je jugoslavenska federacija, preko Saveznoga sekretarijata (ministarstva) za narodnu obranu (SSNO) u kojem je djelovao Generalštab JNA-a, koji je početkom 80-ih godina prošloga stoljeća preimenovan u Generalštab oružanih snaga. Međutim od 1969. g. uz JNA se kao druga sastavnica oružanih snaga razvijala Teritorijalna obrana (TO) koja je bila u nadležnosti jugoslavenskih republika. Teritorijalna obrana bila je dio nacionalne obrane kojoj je osnovni zadatak bio osigurati slobodu operativnoga manevra JNA-a na bojištu i normalno funkcioniranje državne uprave u ratu. Dakle tijekom egzistiranja bivše federacije TO je uz JNA bila druga stratejska komponenta jedinstvenih oružanih snaga zemlje i najširi oblik organiziranoga općenarodnoga otpora na čitavom državnom teritoriju u skladu s koncepcijom općenarodne obrane. TO je obuhvaćala sve naoružane sastave koji nisu bili dio JNA-a i milicije.²

1. Vojni efektivni JNA-a 1991. godine

Početkom 90-ih godina prošloga stoljeća, prema podacima *The Military Balance, The International Institute for Strategic Studies 1990-1991*, JNA je bila jedna od najbrojnijih i najbolje opremljenih vojnih armija u Europi. Na početku Domovinskoga rata njezin arsenal oružja sastojao se od:

¹ Usp. *Vojna enciklopedija*, tom br. 4, Beograd, 1972., 135–144.

² Usp. *Vojna enciklopedija*, tom br. 9, Beograd, 1972., 762–765.

- 1850 komada tenkova (850 kom. tipa T-54 i T-55, 300 kom. tipa M-84, 400 kom. tipa T-34, 300 kom. tipa M-4)
- 1058 komada oklopnih vozila pješadije
- 1934 komada teškoga artiljerijskoga oruđa (105 mm, 122 mm, 130 mm, 152 mm, 155 mm)
- 11 komada podmornica
- 15 komada raketnih čamaca
- 14 komada torpednih čamaca
- 30 komada patrolnih čamaca
- 14 komada minolovaca
- 35 komada amfibija
- 190 komada helikoptera (70 kom. tipa MI-8, 120 kom. tipa Gazela)
- 449 komada zrakoplova (122 kom. tipa MIG 21F, 18 kom. tipa MIG 21n, 16 kom. tipa MIG 29, 60 kom. tipa Super-galeb, 25 kom. tipa Galeb, 55 kom. tipa Orao-2, 25 kom. tipa Orao-1, 11 kom. tipa An-12, 15 kom. tipa An-26, 4 kom. tipa CL-215, 2 kom. tipa Falcon 50, 2 kom. tipa Learjet, 9 kom. tipa PC-6 i 6 kom. tipa YAK-40).³

Brojčani sastav Oružanih snaga SFRJ-a 1991. g. također je bio respektabilan. Kopnena vojska brojila je 138 000 pripadnika, a od toga broja bilo je 93 000 regruta, Ratna mornarica brojila je 10 000 pripadnika, od toga broja 4400 regruta, a zapovjedni kadar sastojao se od 78 600 oficirskoga (časničkoga) i podoficirskoga (dočasničkoga) kadra. Pričuvni sastav JNA-a sastojao se od 510 000 pripadnika, na Kopnenu vojsku otpadalo je 440 000 pripadnika, na Ratnu mornaricu 43 000 pripadnika, a na Ratno zrakoplovstvo i protuzračnu obranu 27 000 pripadnika. Teritorijalna obrana sastojala se od milijun i pol pripadnika.⁴

2. Srpska dominacija u JNA-u od 1945. do 1991. godine

Srpska dominacija u JNA-u bila je vidljiva i prije početka 80-ih godina prošloga stoljeća, a najbolje se može sagledati pomoću popisa obnašatelja dužnosti saveznoga sekretara (ministra) za narodnu obranu i načelnika Generalštaba JNA-a.

Funkciju saveznoga sekretara narodne obrane obnašalo je samo šest osoba, dva Hrvata i četiri Srbina. Hrvati su bili Josip Broz Tito i general armije Ivan Gošnjak. Tito

³ A. BARIŠIĆ, Zašto je pregažena Slovenija, u: *Danas*, 2. 7. 1991., 12.

⁴ *Isto*, 13–14.

je dužnost obnašao od 1945. do 1953. g., a Gošnjak od 1953. do 1967. g. Srbi na toj funkciji bili su: general armije Nikola Ljubičić od 1967. do 1982. g., admiral flote Branko Mamula od 1982. do 1988. g., general armije Veljko Kadrijević od 1988. do 8. siječnja 1992. g.⁵ i general-pukovnik Blagoje Adžić od 27. veljače 1992. do 8. svibnja 1992. g.⁶

Funkciju načelnika Generalštaba JNA-a obavljali su sljedeći generali:

- general-pukovnik Arso Jovanović (Crnogorac, Zavala kod Podgorice, 24. ožujka 1907. g. – okolica Vršća, Vojvodina, 12. kolovoza 1948. g.) dužnost je obnašao od 1. ožujka 1945. do 12. kolovoza 1948. g. (bivši aktivni oficir Kraljevine Jugoslavije)
- general-pukovnik Konstantin Popović zvani Koča (Srbin, Beograd, 14. ožujka 1908. g. – Beograd, 20. listopada 1992. g.) dužnost je obnašao od 15. rujna 1948. do 27. siječnja 1953. g. (bivši pričuvni oficir Kraljevine Jugoslavije)
- general-pukovnik Petar Dapčević zvani Peko (Crnogorac, Ljubotinj kod Cetinja, 25. lipnja 1913. g. – Beograd, 10. veljače 1999. g.) dužnost je obnašao od 27. siječnja 1953. do 29. travnja 1955. g.
- general-pukovnik Ljubo Vučković (Crnogorac, Ljubotinj kod Cetinja, 22. siječnja 1915. g. – Beograd, 7. srpnja 1976. g.) dužnost je obnašao od 29. travnja 1955. do 16. lipnja 1961. g.
- general-pukovnik Rade Hamović (Srbin, Stolac, 13. veljače 1916. g. – Ljubljana, 19. svibnja 2009. g.) dužnost je obnašao od 16. lipnja 1961. do 15. lipnja 1967. g. (bivši aktivni oficir Kraljevine Jugoslavije)
- general-pukovnik Miloš Šumonja (Srbin, Tušilović kod Karlovca, 23. rujna 1918. g. – Beograd, 22. ožujka 2006. g.) dužnost je obnašao od 15. lipnja 1967. do 5. siječnja 1970. g.
- general-pukovnik Viktor Bubanaj (Hrvat, Fužine, 3. prosinca 1910. g. – Beograd, 15. listopada 1972. g.) dužnost je obnašao od 5. siječnja 1970. do 15. listopada 1972. g. (bivši pričuvni oficir Kraljevine Jugoslavije)
- general-pukovnik Stane Potočar zvani Lazar (Slovenac, Mirna Peč, 27. travnja 1919. g. – Ljubljana, 5. prosinca 1997. g.) dužnost je obnašao od 5. listopada 1972. do 10. lipnja 1979. godine (bivši pričuvni podoficir Kraljevine Jugoslavije)
- admiral flote Branko Mamula (Srbin, Slavsko Polje kod Vrginmosta, 30. svibnja 1921. g. –) dužnost je obnašao od 10. lipnja 1979. do 5. svibnja 1982. g.

⁵ Usp. M. BREKALO, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, Osijek, 2017., 88–89.

⁶ Usp. V. IVETIĆ, *Načelnici generalštaba 1876. – 2000.*, Beograd, 2000., 87–109.

- general-pukovnik Petar Gračanin (Srbin, Jagodina, 22. lipnja 1923. g. – Beograd, 27. lipnja 2004. g.) dužnost je obnašao od 5. svibnja 1982. do 1. rujna 1985. g.
- general-pukovnik Zorko Čanadi (Hrvat, Orahovica, 25. srpnja 1925. g. – Beograd, 24. kolovoza 2003. g.) dužnost je obnašao od 1. rujna 1985. do 15. rujna 1987. g.
- general-pukovnik Stevan Mirković (Srbin, Valjevo, 27. listopada 1927. g. – 26. rujna 2015. g.) dužnost je obnašao od 15. rujna 1987. do 29. rujna 1989. g.
- general-pukovnik Blagoje Adžić (Srbin, Pridvorica kod Gackog, 2. rujna 1932. g. – Beograd, 1. ožujka 2012. g.) dužnost je obnašao od 29. rujna 1989. do 27. veljače 1992. g.
- general-pukovnik Života Panić (Srbin, Gornja Crnišava, 3. studenoga 1933. g. – Beograd, 19. studenoga 2003. g.) dužnost je obnašao od 27. veljače 1992. do 20. svibnja 1992. g.⁷

Dužnost načelnika Generalštaba JNA-a obnašalo je trinaest generala i jedan admiral; trojica su po nacionalnosti bili Crnogorci, jedan Slovenac, osmorica Srbi i dvojica Hrvati. Nakon cjelovite analize partizanskih postrojbi koje su osnovane na području Republike Hrvatske, gdje su Hrvati činili većinu, poražavajući je podatak da su Hrvati imali samo dvojicu generala koji su obnašali dužnost načelnika Generalštaba JNA-a. Usto je potrebno naglasiti da obojica nisu bili nacionalno osviješteni, bili su pobornici integralnoga jugoslavenstva.

3. Srbizacija JNA-a od 1980. do 1991. godine

Pobornici velikosrpske ideje⁸ svoje pristaše u armijskim krugovima imali su nakon Titove smrti, a tada se prvi put među pripadnicima JNA-a srpske nacionalnosti »stidljivo«⁹ pojavila ideja o napuštanju dotadašnjega armijskoga ustroja. Naime dotadašnja armijska struktura približno je područno pokrivala teritorije republika, osim Hrvatske koja je bila podijeljena između 5. i 7. armije.⁹

Demokratski orijentirane snage u Srbiji upozoravale su na proces srbizacije JNA-a, među zapaženijima je Sonja Biserko, predsjednica Helsinškoga odbora Srbije, a što je vidljivo iz njezinih sljedećih riječi:

»Nakon Titove smrti, kad je admiral Branko Mamula bio na čelu JNA, počela je srbizacija vojske, razoružavanje Teritorijalne obrane i prekrajanje vojnih oblasti. To piše Mamula u knjizi *Očuvanje socijalizma i re-*

⁷ Usp. M. BREKALO, *Suverenitet Republike Hrvatske 1990. – 1998.*, Osijek, 2009., 242–243.

⁸ Usp. raniju bilješku br. 1, 29–98.

⁹ Usp. M. ŠPEGELJ, *Sjećanje vojnika*, Zagreb, 2001., 89–93.

centralizacija Jugoslavije. On je to pokušao i promjenom Ustava 1980-ih, samo nije dobio suglasnost republika. U knjizi piše da ih nije ni trebao pitati za suglasnost jer se tako izgubilo na vremenu. Tada Srbija i JNA zauzimaju iste pozicije. Ni u *Memorandumu* SANU-a ne govori se protiv socijalizma, nego samo o decentralizaciji Jugoslavije, a tek u drugom dijelu *Memoranduma* piše se i o položaju srpskoga naroda. I JNA i srpska elita govore o krizi, ali ne i protiv socijalizma. General Nikola Ljubičić omogućio je Miloševićev dolazak na čelo partije Srbije. Miloševića je vojska odabrala da projekt realizira pod parolom da nije nacionalist. Uz pomoć srbizirane JNA Milošević se od samog početka brutalno obračunava sa svim protivnicima – čistio je institucije od kadrova koji se nisu slagali s njim i sve što je mislilo drukčije.«¹⁰

Admiral Davor Domazet Lošo, bivši načelnik Obavještajne uprave Glavnoga stožera Oružanih snaga RH (GS OS RH) i zamjenik načelnika GSS-a OS-a RH izvrstan je poznavatelj prilika u JNA-u, što je vidljivo iz njegovih sljedećih riječi:

»Može se uočiti da je takva armijska podjela, ako se uzme u obzir i Teritorijalna obrana, imala republičko obilježje. Organizacija JNA na strategijskoj i operativnoj razini uglavnom se poklapala s republičkim granicama i pokrajinama. Tako je svaka republika imala svoju armiju, a pokrajina svoj korpus. Zapovjednici armija, odnosno korpusa, najčešće su bili časnici iz tih republika, a to je trebalo ukinuti. O svemu se već 1981. g. razmišlja, a 1985. uobličuje, a potom i provodi reorganizacija zapovijedanja i ustroja snaga SFRJ-a (JNA i TO). Veljko Kadijević naznačit će kako je bit toga rješenja da se umjesto šest armija kopnene vojske formiraju tri vojišta – vojne oblasti čija je područna podjela potpuno zanemarila 'administrativne' granice republika i pokrajina. Pojam administrativne granice, koji rabi general Veljko Kadijević, ukazuje da je JNA već znatno ranije prihvatila velikosrpsku političku platformu, da granice republika nisu državne granice. Na taj način posredno se ne priznaje i federativno uređenje Jugoslavije, dakle niti samu Jugoslaviju kao državu. Stožeri teritorijalne obrane republika i pokrajina u operativnom su smislu podređeni zapovjedništvima vojišta, umjesto vrhovnoj komandi, a područni stožeri teritorijalne obrane zapovjedništvima korpusa JNA. U ovom slučaju u potpunosti se narušava sustav zapovijedanja, i to na najvišoj strategijskoj razini. Zapovjednici vojišta postaju u potpunosti neovisni od vrhovnoga

¹⁰ A. TUNJIĆ, Bez istine nema pomirenja, u: *Vijenac, književni list za umjetnost, kulturu i znanost* (2015.)558–560, 3.

zapovijedanja i isključivo podređeni načelniku Generalštaba oružanih snaga SFRJ-a.«¹¹

JNA je početkom osamdesetih godina prošloga stoljeća doživio znatne kadrovske čistke, uslijed kojih su odstranjeni kadrovi u vojnom vrhu koji su bili jugoslaven-ski orijentirani, a na njihova mjesta dovedeni su kadrovi koji su bili velikosrpske provenijencije. Preciznu analizu tadašnjega stanja u Jugoslavenskoj narodnoj armiji dao je hrvatski vojni strateg i admiral Davor Domazet Lošo, nekada i sam pripadnik Ratne mornarice JNA-a, gdje je obnašao istaknute zapovjedne dužnosti također u činu admirala. Prema njemu, JNA je imao sva obilježja vojske tipa ideološke jedna-kosti, a preoblikovanje u srpsku imperijalnu silu odvijalo se dugotrajno i sustavno, i to: na polju jezika, nacionalnoga sastava, upravnoga i zapovjednoga časničkoga zbora i ratnoga umijeća.¹²

»U višenacionalnoj zajednici kakva je bila bivša Jugoslavija ravnopravnost naroda bila je zajamčena na formalno-pravnoj razini. Od toga nisu bile izuzete ni oružane snage (Zakon o službi u oružanim snagama i ostala pravila). Bitno narušavanje nastaje na polju jezika, koje sa stajališta njegovoga značenja za narod ima strateško obilježje. Službeni jezik u oružanim snagama bio je srpsko-hrvatski, što se opravdavalo jedinstvom zapovijedanja, i da taj jezik govori (razumije) većina pučanstva bivše Jugoslavije. U biti, to je bila potpuna i sustavna srbizacija svih pripadnika oružanih snaga koji nisu bili Srbi. Svi pokušaji za promjenom jezične politike u JNA osuđivani su kao 'napadi na JNA' i priskrbili su kvalifikaciju 'antikomunističke i antijugoslavenske političko propagandne kampanje'. Diskvalifikacija je u svojoj konačnici sadržavala tvrdnju da takve ideje predstavljaju protuarmijsku djelatnost 'koja je integralni dio antikomunističkog djelovanja s ciljem rušenja socijalističke federativne Jugoslavije.' Osim jezika, očigledna neravnopravnost bila je u nacionalnom sastavu časničkoga zbora, gdje je postotak bio sljedeći: Srbi 63,2%; Crnogorci 6,2%; Makedonci 6,3%; Hrvati 12,6%; Slovenci 2,8%; Muslimani 2,4%; Jugoslaveni 3,6%; Albanci 0,6%; Mađari 0,7% i ostali 1,6%.«¹³

Navedeni postotci odnose se na razdoblje pred raspad SFRJ-a 1990./91. g. U odnosu na 1945. Srbi i Makedonci jedini su bilježili kontinuirani rast zapovjednoga

¹¹ D. DOMAZET LOŠO, *Hrvatska i veliko ratište: međunarodne igre na prostoru zvanom bivša Jugoslavija*, Zagreb, 2002., 48.

¹² *Isto*, 49.

¹³ *Isto*, 41.

kadra u odnosu na druge narode i narodnosti. Zapovjedna struktura Jugoslavenske armije (JA) 1945. g., odnosno nakon završetka Drugoga svjetskoga rata bila je sljedeća: Srbi 50,97 % (udio u ukupnom pučanstvu 42,27 %), Hrvati 22,72 % (29,69 %), Slovenci 9,71 % (8,58 %), Makedonci 3,58 % (5,01 %), Crnogorci 9,20 % (2,00 %), Muslimani 1,88 % (11,45 %) i ostali 1,94 % (1 %).¹⁴

»Upravo pitanje nacionalne strukture djelatnoga časničkog i pričuvnog sastava zbog teritorijalne obrane (TO) u višenacionalnoj državi kakva je bila bivša Jugoslavija, zahtijeva usklađenost udjela pojedinih naroda. Jasnije se uočava ne samo da je ta zastupljenost nerazmjerna, nego se radi o planiranom nacionalnom prikraćivanju cijelih naroda, poglavito hrvatskoga. Indeks od -53 na štetu hrvatskoga naroda ima dodatnu specifičnu težinu zato što je on poslije srpskoga najbrojniji i jedini koji je mogao uspostaviti kakvu takvu ravnotežu. Nerazmjerna zastupljenost Crnogoraca od čak sto i pedeset posto više značila je pričuvu srbijanskoj opciji kao 'drugo oko u glavi'. Opravdanje za taj postotak nalazilo se u navodnim 'prethodnim zaslugama' ili u malobrojnosti tog naroda, pa se olako prelazilo preko toga. Posebnu pozornost privlači indeks odstupanja Jugoslavena od +45 zbog toga što će ta kategorija kasnije najradikalnije zastupati ne toliko jugoslavenski integralizam, koliko velikosrpsku ideju. Svoju će vršnu točku prikraćivanje doseći u vremenu 1986. – 1990. g., nakon *Memoranduma* SANU-a i preustroja oružanih snaga, kada postotak Srba u ukupnom časničkom zboru prelazi sedamdeset posto.«¹⁵

Politička orijentacija, odnosno velikosrpski karakter JNA-a zorno se mogao naslutiti na sjednici Predsjedništva SFRJ-a koja je održana 12. ožujka 1991. g. u Beogradu. Sjednicu je Borisav Jović sazvao posredstvom Radio-televizije Beograd, na toj sjednici nazočili su sljedeći članovi Predsjedništva: Bogić Bogićević iz BiH, Nenad Bućin iz Crne Gore, Borislav Jović iz Srbije, Jugoslav Kostić iz Vojvodine, Stjepan Mesić iz Republike Hrvatske, Riza Sapunxhiu s Kosova i Vasil Tupurkovski iz Makedonije, nedostajao je Janez Drnovšek iz Slovenije jer se bojavao da će biti uhićen. Naime tih dana kružile su glasine da će članovi Predsjedništva SFRJ-a biti uhićeni, uplašen Kiro Gligorov, predsjednik SR Makedonije, pokušao je odgovoriti makedonskoga predstavnika Vasila Tupurkovskog od odlaska na sjednicu. Uz navedene članove Predsjedništva SFRJ-a, nazočila su i tri najviše rangirana oficira JNA-a, general armije Veljko Kadrijević u svojstvu saveznoga sekretara (ministra) obrane

¹⁴ D. MARIJAN, *Slom Titove armije – Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987. – 1992.*, Zagreb, 2008., 64.

¹⁵ Usp. A. TUNJIĆ, *Bez istine nema pomirenja*, 42–43.

SFRJ-a, general-pukovnik Blagoje Adžić u svojstvu načelnika Generalštaba JNA-a i admiral Stane Brovet u svojstvu zamjenika saveznoga sekretara obrane.

Ispred zgrade Predsjedništva SFRJ-a predstavnike republika u Predsjedništvu dočekao je oficir JNA-a koji ih je bez ikakva objašnjenja uputio u vojni autobus koji ih je odveo na Topčider u vojni objekt »Kraš«. Bolesnoga predstavnika Kosova i Metohije Rizu Sapunxhiu izravno su iz bolnice odvezli na sjednicu. Sjednica je održana u hladnoj dvorani, grijanje je bilo isključeno, a tehnička služba SSNO-a napravila je VHS snimak sjednice. Na sjednici je Kadrijević izjavio: »(...) da se izazivanjem građanskoga rata stvaraju uvjeti za vanjsku intervenciju i definitivnu uspostavu marionetskih režima na prostoru SFRJ-a te da surova realnost sučeljava Oružane snage SFRJ-a s istim protivnikom kao i 1941. g. Napomenuo je da je strani faktor već uvelike tu, najavljujući i svoju vojnu nazočnost, te da su tu i domaće snage, fašističke, ustaške, četničke, belogardejske, balističke i bugarofilске.«¹⁶

Kadrijević je u ime Oružanih snaga SFRJ-a i Štaba vrhovne komande iznio pet sljedećih prijedloga za rješavanje krize u Jugoslaviji:

1. Odmah donijeti odluku o uvođenju izvanrednoga stanja na cijelom teritoriju SFRJ-a i suspendirati sve normativne akte koji su u suprotnosti s Ustavom SFRJ-a i saveznim zakonima.
2. Donijeti odluku o podizanju borbene spremnosti oružanih snaga, uključujući i mobilizaciju dijela jedinica, do razine koja će prema procjeni Štaba vrhovne komande jamčiti sprječavanje građanskoga rata. Uspješno suprotstavljanje svakom pokušaju strane vojne intervencije i osiguranje uvjeta za miran, demokratski te na Ustavu i zakonima SFRJ-a zasnovan rasplet jugoslavenske krize.
3. Hitno dovođenje narušenoga sustava obrane zemlje u ustavne okvire. Razoružanje i rasformiranje nelegalnih oružanih sastava u skladu s naredbom Predsjedništva SFRJ-a od 9. siječnja 1991. g. Potpuno realiziranje stavova i odluka Predsjedništva SFRJ-a u rukovođenju Teritorijalnom obranom te stavljanje vojne obaveze u nadležnost oružanih snaga SFRJ-a.
4. Hitno nastaviti političke razgovore o budućem uređenju SFRJ-a, a u republikama čija se rukovodstva opredjeljuju za odcjepljenje organizirati referendum na kome će se svakome narodu pružiti mogućnost za neposredno i slobodno izjašnjavanje, bez ikakva diktata i majorizacije.
5. Slijedeći volju naroda iskazanu na referendumu, što prije, a najkasnije u roku od šest mjeseci, donijeti ustav jugoslavenske države, organizirati višestranačke

¹⁶ Fonozapis sjednice Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga SFRJ-a u Beogradu od 12. ožujka 1991. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=ViyrqSSQjb4> (15. 12. 2019.).

izbore i konstituirati nove organe vlasti. Buduće jugoslavensko društvo izgrađivati kao parlamentarnu demokraciju višestranačkoga tipa, bez nametanja bilo kakvih i bilo čijih ideoloških nazora i monopola.¹⁷

Navedeni prijedlozi Generalštaba JNA-a nisu bili prihvaćeni jednoglasno. Naime pri razmatranju argumenata o uvođenju izvanrednoga stanja u SFRJ-u Predsjedništvo SFRJ-a podijelilo se na »srpsku struju« koja je bila za proglašenje izvanrednoga stanja i na »struju protiv« koju su činili predstavnici Slovenije (kojih prvoga dana zasjedanja nije bilo), Republike Hrvatske, Bosne i Hercegovine te Makedonije. Odnos snaga bio je 4 : 4 (odnosno 4 : 3 prvoga dana), a za odluku je trebala natpolovična većina glasova (najmanje 5). Dakle nepotpuno Predsjedništvo SFRJ-a nije donijelo odluku 12. ožujka 1991. Sljedećega dana Vijeće republika i pokrajina Skupštine SFRJ-a zatražilo je od Predsjedništva SFRJ-a da za travanjku sjednicu Vijeća pripremi informaciju o problemima ostvarivanja njegove ustavne uloge. Tim povodom nekoliko delegata zahtijevalo je da se taj uopćeni stav precizira jer je jasno da je riječ o zahtjevu delegata da se razjasne ustavna pozicija JNA-a i ovlaštenja Predsjedništva kao vrhovnoga komandanta oružanih snaga Jugoslavije.¹⁸

Nova sjednica Predsjedništva SFRJ-a zakazana je 14. ožujka 1991. g., tada su se svi članovi odazvali sjednici. Tijekom pripreme za nastavak sjednice vođeni su mnogi razgovori, uvjeravalo se i prijetilo kako bi se izglasalo uvođenje izvanrednoga stanja. Na glasovanju protiv uvođenja izvanrednoga stanja glasali su: Bogić Bogićević, Stipe Mesić, Vasil Tupurkovski, Janez Drnovšek i Riza Sapunxhiu, koji je u odnosu na prvu sjednicu, gdje je bio spreman dati glas za uvođenje izvanrednoga stanja, promijenio mišljenje i stao protiv »srpske struje« u Predsjedništvu SFRJ-a. Zbog promjene stava Milošević je režirao njegovu smjenu, a na njegovo mjesto Skupština Srbije, a ne Skupština Kosova koje je predstavljao u Predsjedništvu SFRJ-a, mimo odredaba pozitivne legislative, izabrala je Sejdu Bajramovića.¹⁹ Sjednica je nastavljena 15. ožujka, no odluka o uvođenju izvanrednoga stanja nije dobila većinu glasova.²⁰

Dana 9. svibnja 1991. g. u Beogradu je završena trodnevna sjednica Predsjedništva SFRJ-a na kojoj je razmatrano aktualno političko stanje u zemlji. U radu sjednice sudjelovali su: predsjednik Skupštine SFRJ-a, predsjednik SIV-a, predsjednici republika, odnosno predsjedništava republika, a iz Republike Hrvatske sudjelovao

¹⁷ Isto.

¹⁸ Razjasniti ustavnu ulogu JNA, u: *Glas Slavonije*, 14. 3. 1991., 4.

¹⁹ Usp. Z. RADELIĆ, D. MARIJAN, N. BARIĆ, A. BING, D. ŽIVIC, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Zagreb, 2006., 116–118., 199–202.

²⁰ Usp. M. SENTIĆ, Marija: *Kronologija Republike Hrvatske 1990. – 1998.*, Zagreb, 2015., 152–153.

je predsjednik Vlade Josip Manolić.²¹ Savezni sekretarijat za narodnu obranu na čelu s generalom armije Veljkom Kadijevićem po treći, zadnji put tražio je izravnu intervenciju JNA-a u Republici Hrvatskoj. Od svih traženja to je bilo najrezolutnije, predstavnici Republike Hrvatske bili su prisiljeni prihvatiti odluku o raspoređivanju prosrpski orijentiranoga JNA-a na kriznim područjima između pobunjenih Srba i policijskih snaga Republike Hrvatske.²² Naime odluke Predsjedništva SFRJ-a donesene na spomenutoj proširenoj sjednici, na kojoj je zapravo pravno omogućeno, odnosno legalizirano dotadašnje nelegalno raspoređivanje JNA-a izvan vojarni, ali i omogućeno daljnje raspoređivanje JNA-a na područja sukoba srpskih terorista i hrvatskih policijskih snaga, B. Jović je u svojem dnevniku, pod datumom 9. svibnja 1991., iako uz oprez da je možda riječ i o »taktičkom kompromisu Hrvatske«, trijumfalistički prikazao kao vojnu opciju:

»Sednica je trajala dva dana i dve noći 7. i 8. ovog meseca. Završili smo 8. maja posle ponoći, u stvari 9. maja ujutro u 3 časa. Ta je sednica bila izuzetno teška i dramatična. Podela je bila potpuna, nesloga velika, ali i presija da je vojna opcija neminovna ako se ne postigne politički sporazum. (...) Imajući u vidu nevideno političko nadmudrivanje i natezanje koje je trajalo dva dana i dve noći, mora se imati u vidu da su ovi zaključci možda i taktički kompromis Hrvatske, koja je bila do krajnjih granica 'priterana uza zid'. U svakom slučaju zaključci predstavljaju ogroman napredak u pogledu ovlašćenja koja su data vojsci... (...) Slobodan (Milošević) smatra da bi bilo dobro suziti front otpora time što bismo pustili Slovence da izađu. Ako republike nemaju na to primedbi, treba omogućiti Slovencima da se legalno odvoje. (...) Rekao sam da je sada aktuelno ostvarivanje odluka Predsedništva SFRJ od 7. i 8. maja, koje su legalna podloga za aktivnosti JNA i svih drugih za rešavanje problema. (...) U suštini, odluka Predsedništva SFRJ je vojna opcija (jer je dala ogromna ovlašćenja vojsci) iako se tako ne zove.«²³

Nakon toga JNA je otvoreno preuzeo ulogu zaštitnika i saveznika srpskih ekstremista u Hrvatskoj, što je vidljivo iz Naredbe Komande 17. korpusa OS SFRJ podređenim postrojbama za obranu objekata JNA te da u slučaju napada na više objekata prijeđu u napadno djelovanje po vitalnim objektima grada, uključujući aktiviranje topništva i zapkoplovstva. Zapovijed je 14. svibnja 1991. u Tuzli potpisao komandant 17. korpusa JNA-a general-major Savo Janković.²⁴

²¹ Demokratski dijalog umjesto topova, u: *Večernji list*, 10. 5. 1991., 3.

²² *Isto*.

²³ Usp. B. JOVIĆ, *Poslednji dani SFRJ*, Beograd, 1995., 320–323.

²⁴ Poslije izbijanja sukoba u Bosni i Hercegovini, kada su Srbiji zaprijetili da će biti isključena iz međunarodne zajednice, srbijanski predsjednik Slobodan Milošević 8. svibnja 1992. smijenio je goto-

» ... NAREĐUJEM Potčinjene komande jedinica, kasarni, garnizona, organizovati će odbranu objekata JNA i TO: kasarni, izdvojenih skladišta, domova JNA, RRRČ, GA /ako su van kruga kasarne/, karaula i stanova starešina. Odbranu organizovati prema PS OS tačke 317-359 i angažovanjem jedinica u trenutnoj gotovosti. Komanda 12. pmb i 12. map angažovanjem i jedinica 1. mb/353. mbr i 2. mb/36. mbr. Snage predviđene za odbranu vrhunski osposobiti, a u slučaju potrebe djelovati odlučno i energično prema pravilima borbene upotrebe. Stepen b/g snage za angažovanje na prostoru Slavonije i Baranje imati u trenutnoj gotovosti, a južno od r. Save opredjeljivati će političko-bezbedonosna situacija što će regulisati Komanda korpusa prema situaciji...«²⁵

Velikosrpski i zločinački karakter JNA-a tijekom trajanja oružane agresije u Republici Hrvatskoj najbolje se može sagledati iz Kadijevićevih riječi kojima je on objavio vojnu intervenciju.

»Oružani sukobi u Hrvatskoj imali su dvije faze.

Prva faza obuhvaća vrijeme od prvih oružanih napada na Srbe u Srpskoj Krajini do kraja ljeta 1991. g. kada Hrvatska otpočinje s otvorenim oružanim napadima i na JNA.

Cilj Hrvatske u prvoj fazi bio je da upotrebom policije i vojske uspostavi vlast nad srpskim krajevima u Hrvatskoj i slomi svaki otpor srpskoga naroda, kao nužnu etapu u ostvarenju generalnoga cilja – stvaranja suverene hrvatske države koja će obuhvatiti, pored cjelokupnoga teritorija u administrativnim granicama Republike Hrvatske, u kasnijoj etapi razgradnje Jugoslavije i drugog teritorija Jugoslavije s većinskim hrvatskim stanovništvom, odnosno teritorija na koje rukovodstvo HDZ-a, po raznim osnovama, ima aspiracije...«²⁶

Prema Kadijeviću, tijekom trajanja prve faze agresije osnovni ciljevi djelovanja JNA-a bili su sljedeći:

»– potpuno blokirati Hrvatsku iz zraka i s mora;

vo cijeli vojni vrh nekadašnje Jugoslavenske narodne armije. Smijenjeni su načelnik generalštaba Blagoje Adžić i još 38 generala i admirala. Među smijenjenima bio je i general-major Savo Janković (1935. – 1993.). Prije velike smjene, već u siječnju 1992. Veljko Kadijević, dotadašnji savezni sekretar za narodnu obranu, dao je ostavku, navodno, »zbog pogoršanog zdravstvenog stanja«.

²⁵ Usp. M. RUPIC (ur.), *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995. dokumenti, knjiga 1., Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija Oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (1990. – 1991.)*, Zagreb, 2007., 128–130.

²⁶ V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada – vojska bez države*, Beograd, 1993., 126.

- pravce napada glavnih snaga JNA što izravnije vezivati za oslobađanje srpskih krajeva u Hrvatskoj i garnizona JNA u dubini hrvatskog teritorija. U tom cilju ispresijecati Hrvatsku na granicama Gradiška – Virovitica, Bihać – Karlovac – Zagreb, Knin – Zadar, Mostar – Split. Najjačom grupacijom oklopno-mehaniziranih snaga osloboditi istočnu Slavoniju, a zatim brzo nastaviti djelovanje na zapad, spojiti se sa snagama u zapadnoj Slavoniji i produžiti k Zagrebu i Varaždinu, odnosno na granicu Slovenije. Istovremeno jakim snagama iz rajona Herceg Novi – Trebinje blokirati Dubrovnik s kopna i izbiti u dolinu Neretve, i na taj način sudjelovati sa snagama koje nastupaju na pravcu Mostar – Split;
- nakon dostizanja određenih objekata, osigurati i držati granicu Srpske Krajine u Hrvatskoj, izvući preostale dijelove JNA iz Slovenije i nakon toga povući JNA iz Hrvatske;
- za mobilizaciju, pripremu mobiliziranih ili demobiliziranih jedinica kao i njihovo dovođenje na planirane pravce upotrebe potrebno je 10 – 15 dana, zavisno od stupnja borbene gotovosti jedinice i njezine udaljenosti od pravca upotrebe.«²⁷

»Za Hrvatsku cilj druge faze rata ostaje u suštini isti onaj koga nije ostvarila u prvoj fazi sukoba u odnosu na srpski narod u Hrvatskoj, ali se tome dodaje i istjerivanje JNA iz Hrvatske kao sljedeći korak u ostvarenju generalnoga cilja – ostvarenja suverene hrvatske države. Strategija i taktika bitno se mijenja u odnosu na drugu fazu. Ide se u otvoreni rat s JNA. JNA se proglašava 'okupatorskom vojskom koja ugnjetava i ubija hrvatski narod, a pomaže četnike i odmetnike. Težište se političkih i vojnih aktivnosti, dakle, usmjerava protiv JNA. Traži se svestrana pomoć od saveznika iz inozemstva – od stručne i materijalne pomoći Hrvatskoj vojsci do poduzimanja raznih mjera koje treba da oslabe ili potpuno paraliziraju JNA, kao što su neprekidno vanjske prijetnje i posebno uprežanje svih raspoloživih snaga u zemlji na koje i strani faktor ima utjecaja da se onemogućući uspješna popuna JNA s rezervnim sastavom, da se maksimalno iskoristi sve snage i mogućnosti za razvijanje kohezije JNA po svim mogućim osnovama (...).«²⁸

Kadijević u svojoj knjizi *Moje viđenje raspada (vojska bez države)* objašnjava rezultate i iskustva rata u Hrvatskoj, gdje se neosporno prepoznaje dominantna velikosrpska

²⁷ Isto, 135–136.

²⁸ Isto, 130.

komponenta u redovima tadašnjega JNA-a, a on osobno bio je jedan od glavnih operativaca operacionalizacije ideje »Velike Srbije« na području Republike Hrvatske.

Prema Kadijeviću, neuspjeh mobilizacije i dezerterstvo zahtijevali su modificiranje zadataka i ideje manevra završene operacije JNA-a u Hrvatskoj. Glavni zadatci modificiranoga plana operacije ispunjeni su, i to:

- Svi srpski krajevi u Hrvatskoj, osim jednoga dijela u zapadnoj Slavoniji, uz usko sudjelovanje srpskih ustanika, oslobođeni su. To čini oko jedne trećine teritorija bivše Republike Hrvatske.
- U borbi je zapravo izgrađena buduća vojska Srpske Krajine, koju je JNA opremila odgovarajućim naoružanjem i ratnom tehnikom.
- JNA je povukla sve svoje glavne borbene efektivne iz Hrvatske i razmjestila ih tako da odgovaraju budućim zadacima. Najveći broj garnizona JNA-a u Hrvatskoj deblokiran je borbom, a samo manji dio na osnovu Vensova plana. Samo je manji broj garnizona i skladišta zauzeo neprijatelj. Najveći broj tako izgubljene tehnike onesposobljen je ili je uništen naknadnim djelovanjem avijacije i na druge načine.
- Naneseni su veliki gubitci Hrvatskoj vojsci, tako da više nije bila sposobna za bilo kakva ozbiljnija djelovanja, uključujući i obrambena. Uostalom, to je bio razlog što je Hrvatska prihvatila Vensov plan. Da Hrvatska nije izgubila rat, nikada ne bi prihvatila Vensov plan po kojem se jedna trećina teritorija koju ona smatra svojom stavlja pod zaštitu Ujedinjenih naroda s potpunom srpskom vlašću na tom teritoriju. Vensov plan značio je međunarodnu političku intervenciju da se pomogne Hrvatskoj. Međutim Jugoslavija je, po mome mišljenju, također u danim međunarodnim okolnostima pravilno uradila što je prihvatila taj plan jer on u daljnjem omogućava da se na miran način, ali u dužem razdoblju, ostvare politički ciljevi. Istodobno se na tom pitanju izbjegava izravno sukobljavanje s onom strujom u međunarodnoj zajednici koju predvodi Njemačka, koja hoće građanski rat u Jugoslaviji i koja će radi toga težište prebaciti s Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu. Usto je Srpska Krajina vojnički vrlo čvrsto osigurana u okviru Vensova plana, s jakom i dobro naoružanom vlastitom vojskom, s jakim brzopokretnim jedinicama JNA-a koje su u vrijeme prihvaćanja Vensova plana ostavljene blizu granica Krajine, tako da uvijek mogu brzo intervenirati. Sadašnja agresija Hrvatske na Srpsku Krajinu pokazuje koliko su vojska i narod Krajine spremni da brane svoju slobodu.²⁹

Iako je negativni proces nacionalne transformacije JNA-a počeo početkom 80-ih godina dvadesetoga stoljeća, Kadijević navodi da je on počeo tek tijekom oružane agresije na Republiku Hrvatsku i BiH, sukladno potrebama buduće Jugoslavije. Da-

²⁹ Isto, 142–143.

kle analizom Kadijevićevih navoda iz njegove knjige vrlo se lako može zaključiti da je vrh zapovjednoga kadra JNA-a bio u funkciji velikosrpske politike na području Republike Hrvatske, a kasnije i Bosne i Hercegovine.³⁰

Prema admiralu Davoru Domazetu Loši, slijed odrednica pretvaranja JNA-a u srpsku imperijalnu silu bio je sljedeći:

- strukturno je učiniti što više srpskom, a što manje vojskom ostalih naroda
- infrastrukturu prilagoditi razmještaju i uporabi snaga prema planu izbijanja na »zapadne srpske granice«
- organizacijski prilagoditi snage za pacifikaciju prije obznanjivanja srpskoga političkoga cilja
- operativnu uporabu snaga provjeriti u uvjetima »izvanrednih prilika«, a sve maskirati pod općom agresijom NATO-a (sindrom neprekidne ugroze)
- u provedbi plana naglašavati i prikazivati jugoslavensku opciju, čekati da »unutarnji neprijatelj« prvi napadne, a onda ga poraziti
- preoblikovati JNA u nekoliko srpskih vojski s naglaskom na obranu »ugroženoga« srpskoga naroda.³¹

Nakon međunarodnoga priznanja Republike Hrvatske JNA je izgubio svaki legitimitet boravka i djelovanja na hrvatskom državnom teritoriju. Iz toga razloga međunarodna javnost prisilila je postrojbe JNA-a da se povuku s okupiranih područja, što su učinile 31. ožujka 1992. g. Nakon povlačenja JNA je ostavio srpskim ekstremistima i teroristima velike količine svih vrsta naoružanja i vojne opreme. Međutim na okupiranim područjima ostao je velik broj oficira i podoficira koji su ostali u svojstvu instruktora, što je još jedan od dokaza kauzalne veze između pobunjenih Srba i bivšega JNA-a. Nakon povlačenja JNA je promijenio ime u Vojska SRJ-a i nastavio obilno logistički pomagati u naoružanju i vojnoj opremi pobunjene Srbe na području Republike Hrvatske i susjedne Bosne i Hercegovine. Tu činjenicu 18. studenoga 2002. g. dokazao je nizozemski financijski stručnjak Morten Torkildsen, što je vidljivo iz njegova drugoga izvješća koje je podnio Tužiteljstvu Međunarodnoga kaznenoga suda za progon osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnoga humanitarnoga prava na području bivše Jugoslavije. Torkildsen je dokazao da su u razdoblju od 1991. do 1995. g. organizacije koje su *de iure* i *de facto* bile pod kontrolom Slobodana Miloševića pružale financijsku, materijalnu i potporu u ljudstvu Republici Srpskoj i paradržavi Republici Srpskoj Krajini.³² Nešto više

³⁰ *Isto*, 133.

³¹ D. DOMAZET LOŠO, *Hrvatska i veliko ratište*, Zagreb, 2002., 70–71.

³² Usp. M. BREKALO, *Suverenitet Republike Hrvatske 1990. – 1998.*, 337–361.

od mjesec dana nakon napuštanja postrojbi JNA-a područja Hrvatske, točnije 5. svibnja 1992. g., četveročlano (krnje) Predsjedništvo SFRJ-a donijelo je odluku o napuštanju svake kontrole nad ostatcima JNA-a u Bosni i Hercegovini. Naime daljnju brigu o toj vojsci, koja se sastojala od građana te države, prepustilo je zajednici bosanskohercegovačkih građana. Nakon te odluke Srpska vojska tzv. Srpske Republike Bosne i Hercegovine (kasnije preimenovana u Republiku Srpsku) postala je vlasnik i posjednik cjelokupnoga naoružanja JNA-a, po identičnom scenariju kao u Republici Hrvatskoj.³³

4. Vojni efektivi JNA-a na području Đakovačko-osječke nadbiskupije

Papa Benedikt XVI. utemeljio je 18. lipnja 2008. novu Đakovačko-osječku nadbiskupiju sa sjedištem u Đakovu, nastala je spajanjem starih biskupija Bosanske i Srijemske, prostire se na površini od 7752 km². Đakovačko-osječka nadbiskupija s vojne točke gledišta nalazila se na ozemlju 5. vojne oblasti (VO), a koja se prostirala na području Slovenije, sjeverozapadne i zapadne Hrvatske bez Istre, Banovine, Korduna i Like.³⁴

Vojarne (kasarne) i karaule JNA-a nalazile su se na području Đakovačko-srijemske nadbiskupije u sljedećim gradovima: Osijeku, Vukovaru, Belom Manastiru, Našicama, Đakovu, Vinkovcima, Slavonskom Brodu i u okolici Donjega Miholjca nalazile su se dvije karaule.

U Osijeku se nalazila Komanda zonskog i općinskog štaba Teritorijalne obrane te sjedište Garnizona JNA-a i 12. proleterske mehanizirane brigade (pembr.) A klasifikacije JNA-a. U osječkom Donjem gradu u vojarni *Narodni heroj Milan Stanivuković*, tzv. *Bijeloj vojarni* JNA-a, nalazila se Komanda garnizona i glavnina oklopno-mehaniziranoga sastava 12. »A« partizanske mehanizirane brigade JNA-a, čiji je zapovjednik bio pukovnik Boro Ivanović zvani Konj. Brigada je u Osijeku i užoj okolici bila razmještena u vojarnama *Narodni heroj Milan Stanivuković* (tzv. *Bijela vojarna*) i *Maršal Tito* (tzv. *Crvena vojarna*), vojnom stacionaru u Tvrđi, Domu JNA-a, jugozapadno od Osijeka na garnizonskom vojnom skladištu *Lug* pokraj Čepina i na vojnom Poligonu C koji se nalazio jugozapadno od Osijeka pokraj naselja Brijest i pustare Ankin dvor. Međutim pokraj osječkoga prigradskoga naselja Tenja, koje se nalazi jugoistočno od

³³ Usp. Z. RADELIĆ, D. MARIJAN, N. BARIĆ, A. BING, D. ŽIVIĆ, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, 391.

³⁴ A. NAZOR, I. BRIGOVIĆ (ur.), *Zapovijedni vrh JNA siječanj 1990. – svibanj 1992.*, Zagreb, 2010., 191.

Osijeka, nalazio se Topolik u kojem je bilo smješteno manje skladište JNA-a. Navedeno skladište nikada nisu osvojile Hrvatske oružane snage.³⁵

Nakon prvih višestranačkih izbora u Hrvatskoj JNA je u svibnju 1990. naoružanje iz skladišta Teritorijalne obrane u cijeloj Hrvatskoj, pa tako i na području Osijeka, oduzeo i stavio ga pod svoj nadzor. Cjelokupno naoružanje Teritorijalne obrane Osijek nalazilo se u vojnom skladištu *Lug*. Brigada je posjedovala oko 70 tenkova sovjetskoga tipa T-55 i 60 oklopnih transportera.³⁶

Vojarna *Maršal Tito* osvojena je 15. rujna 1991.,³⁷ vojarna *Narodni heroj Milan Staniuković* 17. rujna 1991.,³⁸ a istoga dana vojnici i oficiri predali su Dom JNA-a hrvatskim snagama i zloglasni Poligon C, odakle su topnički kontinuirano gađali grad Osijek.

Usljed borbenoga djelovanja na grad Osijek i prigradska naselja oštećen je veći broj obiteljskih kuća i stanova, Opća bolnica Osijek, Hrvatsko narodno kazalište, osječka konkatedrala sv. Petra i Pavla, crkva sv. Mihovila u Tvrdi, crkva Svete obitelji na Jugu II, franjevački samostan u Tvrdi,³⁹ veći broj osnovnih, srednjih škola i fakulteta, a nema nijednoga gospodarskoga subjekta u gradu koji nije pretrpio znatna oštećenja kao posljedicu topničkoga djelovanja i zračnih napada. Skladište oružja i ubojite opreme *Lug* u Čepinu zauzele su Hrvatske oružane snage 20. rujna 1991.⁴⁰

Na području bivše općine Donji Miholjac egzistirale su tri karaule JNA-a. Prva granična karaula nalazila se na državnoj cesti prema Republici Mađarskoj na izlazu iz Donjega Miholjca, a druge dvije karaule nalazile su se prema rijeci Dravi na rubnim područjima sela Viljevo i Podravska Moslavina. Pripreme za oslobađanje navedenih karaula započele su 12. rujna 1991. g. kada je do njih onemogućen prolaz koloni JNA-a od dvadeset kamiona i oklopnih transportera koji su dolazili iz pravca našičke karaula *Ivo Jovo Marinković*. Akcija oslobađanja karaula nosi službeni naziv *Vrabac*, a proveli su ju pripadnici Policijske postaje Donji Miholjac i 107. brigade ZNG-a iz Valpova u noći s 15. na 16. rujna 1991. Žestoke borbe trajale su do ju-

³⁵ Usp. I. MIHANOVIĆ, Borba za vojarne i oružje u Osijeku 1991. g., u: *Polemos: časopis za interdisciplinarno istraživanje rata i mira* 19(2016.), 11–25.

³⁶ *Isto*, 27–31.

³⁷ N. ŠPOLJARIĆ, Hrvatska zastava na crvenoj vojarni, u: *Glas Slavonije*, 16. 9. 1991., 1.; N. ŠPOLJARIĆ, Vijori hrvatska zastava, u: *Isto*, 24.

³⁸ N. ŠPOLJARIĆ, Zbrisana zloglasna kasarna, u: *Glas Slavonije*, 18. 9. 1991., 1.; T. JOVANOVIĆ, Bijela kasarna je pala!!!, u: *Isto*, 12.

³⁹ Usp. M. SRAKIĆ, *Ratne štete i obnova sakralnih objekata na području Đakovačke i srijemske biskupije*, Zagreb, 2016., 15–35.

⁴⁰ N. ŠPOLJARIĆ, Vijori hrvatski stijeg, u: *Glas Slavonije*, 26. 9. 1991., 15.

tarnjih sati. Prvo se predala karaula u Donjem Miholjcu, nakon nje u Podravskoj Moslavini, a viljevačka je pružala manji otpor. Hrvatskim snagama predalo se 70 vojnika i zapovjednoga kadra JNA-a. Policija i pripadnici ZNG-a osvojili su veću količinu protuoklopnoga i pješačkoga naoružanja. Uspješan završetak te akcije bio je presudan, hrvatske snage spriječile su komunikaciju ekstremista u obližnjim srpskim selima miholjačke općine. Osvojeno naoružanje bilo je vrlo bitno pri osvajanju vojarni u Đakovu i našičke vojarne. Materijalna šteta nastala je samo na objektima navedenih karaula, koju su hrvatski branitelji vrlo brzo sanirali i objekte stavili u funkciju obrane Republike Hrvatske.⁴¹

U Slavonskom Brodu vojarna JNA-a *Ivan Senjuk Ujak*, koja je bila smještena u slavonskobrodskoj Tvrđavi, osvojena je u utorak 16. rujna 1991. g., a dan ranije Krizni štab općine Slavonski Brod pozvao je oficire i vojnike na mirnu predaju. Nakon više mukotrpnih i bezuspješnih pokušaja dogovora, u 19 sati počela je razmjena vatre između hrvatskih snaga i vojnika JNA-a u Tvrđavi. U ponedjeljak u jutarnjim satima komanda u Tuzli telefonski je smijenila dotadašnjega zapovjednika vojarne Janka Radmanovića koji je predložio predaju, a na njegovo mjesto postavljen je radikalniji Radisav Stojanović i te su borbe nastavljene. Obostrana razmjena vatre trajala je do 18 sati, a nakon toga su vojnici i oficiri s uzdignutim rukama napustili Tvrđavu. Istodobno su civilni objekti u Slavonskom Brodu gađani i s teritorija Bosne i Hercegovine. Predalo se 20 oficira, stotinjak vojnika i tri građanska lica. U 23-satnim borbama nitko nije poginuo, ranjeno je 7 civila i 26 pripadnika ZNG-a i MUP-a. Djelovanjem topništva JNA-a u Slavonskom Brodu potpuno je uništeno 13 stanova, jedna obiteljska kuća i 11 automobila, izgorjela je Gradska knjižnica, a štete su zabilježene na mnogobrojnim stambenim i gospodarskim objektima te vozilima.⁴²

Prije početka Domovinskoga rata u Đakovu je bila smještena 158. protuartiljerijska brigada JNA-a, mješovita, protuoklopna, artiljerijska brigada, a vojni stručnjaci u to su ju vrijeme smatrali jednom od najjačih te vrste u bivšem JNA-u. U Đakovu su bile dvije vojarne JNA-a, vojarna *Nikola Demonja* (tzv. *Mala vojarna*) i vojarna *Dračice* (tzv. *Velika vojarna*), smještena na ulazu u Đakovo iz smjera Osijeka. Pored vojarni u Đakovu bio je Dom JNA-a, vojno skladište *Gaj* i vojni poligon u Nabrđu (danas poligon HV-a Gašinci).

Dom JNA-a u Đakovu osvojen je 16. rujna, a istoga dana upućen je oštar ultimatum posadi JNA-a u vojarni *Nikola Demonja* da se preda, ali zapovjednik vojarne major

⁴¹ T. MIJATOVIĆ, Kako su osvojene karaule?, u: *Glas Slavonije*, 19. 9. 1991., 5.

⁴² D. ZOVAK, G. SLANČEK, Zapisi iz kasarne JNA 'Ivan Senjug Ujak' Slavonski brod – stanje unutar kasarne i političko-sigurnosna situacija na području općine Slavonski Brod (1990. – 1991), u: *Slavonski Brod i Brodsko-posavska županija u Domovinskom ratu*, Zbornik radova znanstvenog skupa, Slavonski Brod, 2018., 121–156; Ž. MUŽEVIĆ, Bastilja je pala, u: *Brodski list*, 20. 9. 1991., 2.

Miljan Čabarkapa odbio je predaju. Nakon toga snage ZNG-a i MUP-a otvorile su snažnu vatru prema objektima vojarne. Svjesni okruženja i bezizlazne situacije, vojnici, podoficiri i oficiri predali su se u 13:25 sati.⁴³ Nakon osvajanja *Male vojarne* intenzitet napada Hrvatskih oružanih snaga usmjeren je prema vojarni *Dračice*, gdje su bile koncentrirane velike snage, veći dio aktivnoga sastava ZNG-a – satnija A sastava (oko 120 ljudi), sa zapovjednikom Božom Blaževićem, 2. bojna 107. brigade (oko 700 ljudi), dijelovi MUP-a i dijelovi pričuvnih snaga MUP-a te dijelovi odreda Narodne zaštite. Istodobno je dio snaga bio izdvojen za skladište u šumi Gaj i za poligon *Nabrđe*. U šumi Gaj također 50 – 60 vojnika, a u *Nabrđu* oko 70 vojnika.⁴⁴

Borbene aktivnosti trajale su cijeloga 16. rujna, a u večernjim satima predstavnici ZNG-a i MUP-a pokrenuli su inicijativu da se posada JNA u vojarni *Dračice* preda. Prije vojarne predalo se vojno skladište *Gaj* u kojem se nalazilo naoružanje Teritorijalne obrane općine Đakovo. Prije predaje vojarne JNA je napustio poligon *Nabrđe*, povukli su se u nekoliko vozila u smjeru Slavenskoga Broda, a iza sebe su ostavili potpuno teško naoružanje. Pregovore o predaji vojarne na strani JNA-a vodio je potpukovnik Radenko Gengo, koji je kao načelnik štaba vodio akciju jer je zapovjednik 158. protuartiljerijske brigade JNA-a pukovnik Stevan Nikolić bio odsutan. Sljedećega dana oko 15 sati na pregovore s predstavnicima hrvatskih snaga došli su potpukovnik Milomir Ćirović i major Sotonica. Međutim tijekom pregovora u njih se uključio pukovnik Radomir Serdanović, koji je do odlaska u mirovinu 15. kolovoza 1991. bio zapovjednik 158. brigade JNA-a. Potpukovnik Radenko Genga 18. rujna u 6:30 predao je vojarnu *Dračice* Hrvatskim oružanim snagama.⁴⁵

Tijekom osvajanja vojnih objekata JNA-a na području Đakova život su izgubila četiri branitelja, pripadnika Hrvatske vojske i odreda Narodne zaštite, a to su: Mato Perić, Željko Trbara, Željko Krep i Petar Tarnaj. Uz vojnike Hrvatskim oružanim snagama predalo se 69 oficira i podoficira, od toga 10 visokih oficira (od čina majora, potpukovnika i pukovnika).⁴⁶

Tijekom osvajanja vojnih objekata JNA-a u Đakovu oštećen je znatan broj obiteljskih kuća, gospodarskih i sakralnih objekata, a ozbiljnija oštećenja pretrpjeli su: Dom zdravlja, Osnovna škola *Maršal Tito*, katedrala svetoga Petra, sagrađena u neoromaničkom stilu, biskupski dvor itd.⁴⁷

⁴³ S. KRAML, »Nikola Demonja« u rukama ZNG-a, u: *Glas Slavonije*, 17. 9. 1991., 8.

⁴⁴ A. NAZOR, M. RUPIC (ur.), *Đakovačkim objektivom kroz Domovinski rat*, Zagreb, 2013., 7–10.

⁴⁵ *Isto*, 11–13.

⁴⁶ *Isto*, 13–19.

⁴⁷ S. KRAML, T. JOVANOVIĆ, Krvavi pir SMB-vampira, u: *Glas Slavonije*, 19. 9. 1991., 9.

Vojarna JNA-a *Ivan Jovo Marinković* bila je jedan od najznačajnijih punktova za naoružavanje pobunjenih Srba na području zapadne Slavonije. U razdoblju od početka veljače do kraja svibnja 1991. g. članovi Srpske demokratske stranke (SDS) i pripadnici JNA-a, dominantno iz vojarne *Ivan Jovo Marinković* u Našicama, naoružali su srpski puk na brdskom dijelu bivše općine Podravska Slatina, a oružje je odvoženo na Lager Sekulinci – Gudnoga. Glavni nalogodavac iz JNA-a bio je kapetan I. klase Ranko Dragojević, komandant našičke vojarne, odnosno oklopno-mehanižiranoga bataljona. Dragojević je podrijetlom sa slatinskoga područja, a njegovi prvi suradnici bili su njegov zamjenik kapetan I. klase Đorđe Marković i kapetan I. klase Žarko Đekić. Međutim vrlo je bitno istaknuti da je naoružavanje obavljano isključivo pod izravnim zapovjedništvom spomenutoga pukovnika Bore Ivanovića. Uz trojicu navedenih glavnih organizatora aktivni sudionici u naoružavanju srpskoga puka bili su: kapetan I. klase Slobodan Veličković, kapetan Željko Obradović, kapetan Mihajlo Vulović, kapetan Zoran Osman, potporučnik Aleksandar Živković, potporučnik Ljubiša Kojadinović, zastavnik I. klase Svetozar Zlokolica, stariji vodnik I. klase Slobodan Vasiljević, stariji vodnik Jovo Ovuka i stariji vodnik Dragan Lokaj. Svi navedeni bili su po nacionalnosti Srbi i aktivni oficiri i podoficiri JNA-a koji su raspoređeni pri Vojnoj pošti (VP) 55-30/14 Našice. Među ostalim oficirskim i podoficirskim aktivnim kadrom u našičkoj vojarni bio je jedan Rom, jedan Albanac i dvojica Hrvata koji su bili mučeni i marginalizirani. Navedene oficire JNA-a sredinom rujna 1991. g. zarobile su Oružane snage Republike Hrvatske pri osvajanju vojarne *Ivan Jovo Marinković*. Pri ispitivanju u Osijeku priznali su naoružavanje srpskoga puka na slatinskom, orahovačkom i našičkom području u prvoj polovici 1991. g.⁴⁸ Pobunjeni Srbi sa slatinskoga područja odredili su rezervnoga starijega vodnika JNA-a Jovana Grkinića da bude veza između njih i oficirskoga kadra u našičkoj vojarni, a on se neprekidno brinuo o transportu vojne opreme, oružja i vojnoga streljiva iz našičke vojarne prema Lageru Sekulinci. Grkiniću je obilnu pomoć pružio vrlo ekstremni vodnik I. klase Radomir Božić iz mjesta Duboka u okolici Orahovice. Uz njih dvojicu u naoružavanju pobunjenih Srba vrlo su agilni bili rezervni poručnik iz Vučkovca Milisav Dmitrović i Veljko Đurić iz Našica.⁴⁹ To je razdoblje bilo osobito incidentno na prostoru Republike Hrvatske jer je JNA isti scenarij proveo i na drugim područjima gdje je srpsko pučanstvo bilo većinsko.⁵⁰

⁴⁸ Usp. Pismeno Okružnoga suda u Osijeku Kir-1729/91 od 30. rujna 1991.; Pismeno Vojnoga državnog odvjetništva u Osijeku br. KT-48/91; Pismeno Vojnoga državnog odvjetništva u Osijeku br. KT-45/92.

⁴⁹ Pismeno MUP-a RH, Policijska uprava Osijek, broj: 511-07-41-Ku-177/91. ZN/TZ, od 21. rujna 1991., 124., 129., 136.

⁵⁰ Usp. M. BREKALO, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, 236.

Sredinom rujna 1991. predstavnici lokalne vlasti u Našicama kontinuirano su sa zapovjednim kadrom u našičkoj vojarni pokušavali dogovoriti njihovu predaju. Istodobno su posredstvom Radija *Našice* pozivali oficire i vojnike na predaju. Međutim sve su miroljubive inicijative propale zbog radikalnoga zapovjednoga kadra JNA-a. Dana 20. rujna oko 5 sati dan je znak opće opasnosti u Našicama, a stanovništvo je upućeno u skloništa. Nakon toga predstavnici JNA-a neselektivno su počeli pucati iz artiljerijskoga naoružanja po Našicama i Martinu. Uslijed artiljerijske vatre oštećene su brojne obiteljske kuće, spomenici kulture, vodotoranj, benzinska crpka INA-e, brojni gospodarski objekti, Opća bolnica Našice, crkveni toranj župne crkve sv. Antuna Padovanskoga te krovnište franjevačkoga samostana. Nakon tridesetak sati borbe, 21. rujna policija i ZNG zauzeli su našičku vojarnu, združeni, a taj nadnevak slavi se kao Dan oslobođenja Našica od JNA-a. U borbama su hrabro poginula trojica hrvatskih branitelja.⁵¹

Vinkovačka vojarna *Đuro Salaj* posljednja je na području Đakovačko-osječke nadbiskupije koju su napustile jedinice JNA-a. U vinkovačkoj javnosti bila su podijeljena mišljenja o veličini vojarne; jedni su smatrali da je riječ o srednje velikom vojnom objektu, a drugi su tvrdili da je riječ o jednom od najbolje opremljenih i utvrđenih objekata u Hrvatskoj. Svi podatci prije osvajanja vojarne upućivali su na to da se u njoj nalazi do 200 vojnika i nekoliko tenkova i oklopnih vozila. Međutim, kada su između 9 i 10 sati 25. rujna vojarnu počeli napuštati vojnici i borbena tehnika, i najbolji poznavatelji ostali su zatečeni. Vojarna je imala velik broj podzemnih skloništa i garaža. Prvoga dana povlačenja vojni konvoj sastojao se od: 46 kamiona različitih tipova, 8 civilnih osobnih automobila, 15 oklopnih transporterata, 3 tenka, 3 topa haubice, 12 protuavionskih mitraljeza, 10 višecijevnih bacača, jednoga sanitetskoga vozila i 3 *pinzgauera*. U koloni se nalazilo 400 vojnika, među kojima je bio značajan broj lokalnih Srba koji nisu poštovali ustavnopravni poredak Republike Hrvatske. Vojni konvoj JNA-a u pratnji policije Vinkovce je napustio u smjeru Županje do autoceste, a potom autocestom do Šida. Drugoga dana povlačenja u vojarnu je stiglo 20 vojnih kamiona iz Šida koji su odvezli ostatak vojne tehnike. Tijekom obaju dana povlačenja vojarnu je napustio konvoj od 90 vojnih vozila, a povlačenje je završeno u posljednjepodnevima 26. rujna 1991.⁵²

⁵¹ T. JOVANOVIĆ, Još jedna vojarna je pala, u: *Glas Slavonije*, 22. 9. 1991., 14.

⁵² D. ŠPIŠIĆ, L. KORMAN, M. KEVO, Z. JAČIMOVIĆ, Pad vinkovačke »bastilje«, u: *Glas Slavonije*, 27. 9. 1991., 5.; D. ŠPIŠIĆ, L. KORMAN, M. KEVO, Z. JAČIMOVIĆ, Hrvatski barjak na vinkovačkoj vojarni, u: *Isto*, 5.; M. KEVO, Otišli »ostaci ostataka« okupatorske vojske, u: *Glas Slavonije*, 28. 9. 1991., 5.; D. ŠPIŠIĆ, L. KORMAN, M. KEVO, Z. JAČIMOVIĆ, Okupator napušta vinkovačku vojarnu?!, u: *Glas Slavonije*, 26. 9. 1991., 6.

Vojarna *Kosta Nađ* u Belom Manastiru bila je pod srpskom kontrolom do 15. siječnja 1996. g., kao i dvije karaule prema Republici Mađarskoj (Baranjsko Petrovo Selo i Duboševica), a identična je situacija bila s vojarnom *Petrova gora* u Vukovaru koja je također demilitarizirana početkom mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja u ustavnopravni sustav Republike Hrvatske. Proces mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja započeo je 15. siječnja 1996. g. kada je Vijeće sigurnosti UN-a donijelo Rezoluciju 1037 i ustanovilo UNTAES, a završio je dvije godine poslije, 15. siječnja 1998., kad je okupirano područje istočne Slavonije, Baranje i zapadnoga Srijema vraćeno u ustavnopravni poredak Republike Hrvatske. Bizaran je podatak da je vojne efektivne iz Baranje i s vukovarskoga područja izvukla Vojska Savezne Republike Jugoslavije, koja je službeno uvijek imala »distanču« od ratnih događanja na području Republike Hrvatske.⁵³

Zaključak

Područje Đakovačko-osječke nadbiskupije jedino je u Republici Hrvatskoj na kojem su građani i vjernici preživjeli sve strahote Domovinskoga rata, kao i mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja u ustavnopravni sustav Republike Hrvatske.⁵⁴

Prvi ratni zločin u Republici Hrvatskoj u organizaciji SDS-a i pobunjenih Srba, koji se dogodio na području Đakovačko-osječke nadbiskupije, predstavlja neslužbeni početak Domovinskoga rata.⁵⁵

JNA i drugi nositelji oružane pobune na području Đakovačko-osječke nadbiskupije, kao i u cijeloj Republici Hrvatskoj, tijekom ratnih događanja nisu poštovali odredbe međunarodnoga humanitarnoga prava, osobito odredbe četiriju Ženevskih konvencija i njezinih dvaju protokola. Usto je njihova agresija kontinuirano bila u suprotnosti s pozitivnom legislativom SFRJ-a, SR Hrvatske i Republike Hrvatske nakon njezina međunarodnoga priznanja. Naime neosporna je činjenica da su domicilni srpski ekstremisti i teroristi, *Šešeljevci*, *Arkanovci*, *Beli orlovi*, JNA i drugi nositelji oružane pobune i ratnoga zločina u Republici Hrvatskoj, prema tada važećoj legislativi, Krivičnom zakonu SFRJ-a, Krivičnom zakonu SR Hrvatske i Općem krivičnom zakonu Republike Hrvatske, počinili kaznena djela protiv čovječnosti, međunarodnoga humanitarnoga prava i kaznena djela protiv Republike Hrvatske.⁵⁶

⁵³ Usp. M. BREKALO, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, 449–454.

⁵⁴ Usp. M. BREKALO, *Suverenitet Republike Hrvatske 1990. – 1998.*, 253–254, 266–271.

⁵⁵ Usp. M. ROŽAC, *Masakr u Borovu Selu, pitanje odgovornosti organizatora*, Zagreb, 2017., 131–141.

⁵⁶ Usp. M. BREKALO, *Slatinska kronika Domovinskoga rata*, 513–526.

Pod »dirigentskom palicom« JNA-a na području Nadbiskupije napravljeni su najveći ratni zločini uslijed prekomjernoga granatiranja i brojnih zračnih udara na civilne i vojne objekte. Uništen je velik broj stambenih, sakralnih i gospodarskih objekata. U potpunosti je sa zemljom srušen Vukovar, grad heroj, simbol hrvatske obrane suvereniteta i teritorijalnoga integriteta.⁵⁷

Za zločine koje su počinili pripadnici JNA-a vrlo je mali broj optuženih, a optuženima je najčešće suđeno u odsutnosti, dok su vrlo male mogućnosti da će biti izručeni pravosuđu Republike Hrvatske i u ponovljenom kaznenom postupku pravomoćno presuđeni. Naime općepoznata je činjenica da pozitivna legislativa Republike Srbije ne dozvoljava ekstradiciju svojih državljana, a ova je zabrana do 30. studenoga 2006. g. bila ustavna kategorija. Stari Ustav Srbije iz 1990. u članku 47. stavak 2. zabranjivao je ekstradiciju svojih državljana: »Građanin Republike Srbije ne može biti lišen državljanstva, progнан ili ekstradiran.« U novom Ustavu Republike Srbije nema te zabrane, a staro je pravno načelo da sve što nije zabranjeno, dopušteno je. Dakle zabrana izručenja više nije ustavna kategorija, ali i dalje postoji u pozitivnoj legislativi, odnosno u Zakoniku o krivičnom postupku i Zakonu o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima. Zakonik o krivičnom postupku zabranjuje ekstradiciju svojih državljana za politička i vojna kaznena djela. Identična je pravna formulacija i u Zakonu o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, koji *expressis verbis* u članku 7. ne dopušta ekstradiciju ako se zahtjev za izručenje odnosi na političko kazneno djelo ili djelo povezano s političkim kaznenim djelom, odnosno za kazneno djelo koje se sastoji isključivo u povradi vojnih dužnosti, a u članku 16. postoji eksplicitna zabrana izručenja građana Republike Srbije. Danas, dvadeset i pet godina nakon okončanja Domovinskoga rata, najveći broj nekadašnjih pripadnika JNA-a unaprijed je ekskulpiran za kaznena djela iz domene čovječnosti, međunarodnoga humanitarnoga prava i protiv Republike Hrvatske. Većina se nalazi u mirovini u Republici Srbiji, manji broj u Republici Srpskoj, a svi su zadržali činove i razne socijalne beneficije koje idu uz umirovljenje vojnih osoba. Manji je broj pobjegao u zemlje Europske unije, kao i u prekomorske zemlje (Sjedinjene Američke Države, Kanadu, Novi Zeland i Australiju).

⁵⁷ Usp. T. PONOŠ (ur.), *Vukovar 1991. dokumenti iz srpskih izvora*, Zagreb, 2010., 33–38.

THE ROLE OF THE YPA IN THE GREATER SERBIA PROJECT

A SPECIAL REVIEW OF THE TERRITORY
OF THE ĐAKOVO-OSIJEK ARCHDIOCESE

Miljenko BREKALO* – Anamarija LUKIĆ** – Ivana JURČEVIĆ***

Summary: *Greater Serbia is a colloquial term for a nationalist and irredentist concept made by a part of the Serbian intelligentsia, originated in the early 19th century. However, the project of Greater Serbia dates back to 1557, that is, after the re-establishment of the Serbian Patriarchate of Peć, when Serbian Orthodox clergy began to promote the idea of re-establishing the Serbian (Dušan) Empire, which had stretched over the territory of nine sovereign states of today.*

The revival of the Greater Serbia project, that is, the homogenization of Greater Serbia circles, started again during Tito's lifetime, and it became even more dynamic after his death, followed by the re-opening of Serbian issue in Kosovo. This revitalization of the process was not meant to resolve the Kosovo issue, but to re-homogenize and mobilize the Serbian people in the whole of Yugoslavia.

The most significant factor in the operationalization of the Greater Serbia project was the Yugoslav People's Army (YPA), which was supposed to be its very guarantor. Therefore, at the beginning of the 1980s, the systematic Serbization of the command staff began, where Serbs and Montenegrins took the dominant positions. In 1990/1991, the Yugoslav People's Army was the key factor in arming Serbian rebels.

In this paper, the authors give an analysis of the military power of the Yugoslav People's Army on the territory of the Đakovo-Osijek Archdiocese, where it was actively engaged in the disintegration of the Republic of Croatia. Namely, such an analysis has not yet been systematically done for this area. The analysis was made based on the reduced written sources and the personal experience in the defense of the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Croatia in the area.

Keywords: *Đakovo-Osijek Archdiocese, Yugoslav People's Army, YPA, barracks, Homeland War, SFRY, Republic of Croatia, Greater Serbian ideology, armed rebellion, war crime.*

* Full Prof. Miljenko Brekalo, Ph. DD., Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Regional Center Osijek, Šamačka 9, 31000 Osijek, Croatia, miljenko.brekalo@pilar.hr

** Anamarija Lukić, Ph. D., Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Regional Center Osijek, Šamačka 9, 31000 Osijek, Croatia, anamarija.lukic@pilar.hr

*** Ivana Jurčević, Ph. D., Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Regional Center Osijek, Šamačka 9, 31000 Osijek, Croatia, ivana.jurcevic@pilar.hr